

Kétféle erkölcs, kétféle pénz

A kétféle pénz

Tegyük fel, hogy már meg is valósult, amiről írni szeretnék: kétféle pénzzel jelölünk meg minden árat: az egyik az emberi munka értékét fejezi ki: az **ember-ember** viszonylatot szabályozza, a másik az **ember-Természet** viszonylatot teszi kézzelfoghatóvá, vagyis azt fizetjük meg vele, amit a Természetből a pótlódás mértékének megfelelően elveszünk, az ásványokat, a napenergiát, a szántóterületet stb., továbbá a szennyezéseket, mivel ezek is területet vesznek el, és csökkentik a Természet megújulási képességét.

Az egyik pénz

Föníciai találmány. A cserekereskedelem egyszerűsítésére hozták létre. Azt számszerűsíti, hogy egy adott termék előállításához, illetve ennek elfogyasztásához – más termékekhez viszonyítva – kinek mennyit ér meg. Ahol a kereslet és kínálat reálisan összejön, ott az adott termék, szolgáltatás kisebb-nagyobb áringadozásokkal kapható a piacon. Ezzel a pénzzel a másik ember munkáját fizetjük meg az adott árfolyamon, mint ahogy mi is munka ellenében szerezzük a pénzt. Eleinte kagyló, ezüst, arany volt a pénz formája, de ez bonyolítja a rendszer működését, mivel így a pénzhez kétféleképpen is hozzá lehet jutni: vagy egy áru ellenértékéért (hogy más árut vásárolhassunk belőle), vagy közvetlenül, úgy, hogy az aranyat valahol találjuk vagy bányásszuk. A Természetet ugyan nem rövidítjük meg ezzel, mivel az élőlények számára az arany semmilyen értékkel nem bír, de ellenőrizetlenül új pénzmennyiséget hozunk forgalomba. Később az ércek bányászatát az állam felügyeleti körébe vonják, illetve a papírpénzek hamisítását büntetik, ezért a pénznek ez az ember-ember közötti szabályzó funkciója tisztábban érvényesül.

Már-már azt is mondhatnánk, hogy a pénz mint anyag (a bankszámlán az összeadás és a levonás) jól jeleníti meg a **végesség** fogalmát, amit a Földön előbb-utóbb mindenkinek gyakorolnia kell. Véges munkámért ár- és bércükdelmek után véges mennyiségű pénzt kapok, majd ezt folyamatosan költöm megélhetésem biztosítására a hónap végéig. Összességében véges mennyiségű árut és szolgáltatást kapok érte, és én is véges mennyiségű új árut hozok létre a következő hónapban, és az egész kezdődik előlről. A

pénz pedig csak forog. Az arányok a piacon alakulnak ki. A kormányok antiinflációs politikájukkal igyekeznek az **összmennyiséget** állandó szinten tartani, így az árak többnyire csak ingadoznak.

Ha mégis növekszik a nemzeti össztermék, azt reményeink szerint a technika és szervezethez fejlődése következtében előálló valódi gazdasági növekedés okozza, és tapasztaljuk is, hogy egyre több háztartásban van TV, mosógép, messzebbre utaznak az emberek nyaralni stb.

Bár nem ez a fő mondanóm, de egy bekezdés erejéig érdemes elgondolkozni azon, hogy miért működik ilyen „jól” a pénz, és vajon hogyan hozza létre a nagymértékű növekedést. A pénz a **pozitív-negatív** eredménytáblájú emberi akciókat (játzmákat) szabályozza. Ha megveszek valamit, akkor az nekem jó lesz, a másik oldalon viszont dolgoznom, serénykednem, vesződnöm kellett ahhoz, hogy a pénzhez hozzájussak. Ugyanez elmondható az eladó szemzőgéből is. A szolgáltatásoknál is azt fizetem meg, hogy a szolgáltató rendelkezésemre áll bizonyos ideig, de cserébe nekem is kell szolgáltatnom másoknak valami hasznosat, ámbár vesződség árán. A pályaválasztás egyik fő gondolata az, hogy képességeimet, érdeklődésemet figyelembe véve olyasmit műveljek életem során a társadalom számára, ami nekem csak kisebb fáradsággal, erőfeszítéssel jár, de több fizetést kapjak érte, mások több szolgálatát vehessem érte igénybe. CSAKHOGY... azután a piaci verseny élet- halál harchoz is vezethet: ha pár százalékkal gyorsabban, hatékonyabban állítom elő az árumat, és így mindenki engem választ a piacon, akkor nem a fél piac, hanem az egész piac hasznát söpörhetem be (míg a versenytársam tönkremegy). A hatékonyság növelésének egyik módja a tőke akkumulációja, ámde ez előbb-utóbb a szabad piac monopol-kiszolgáltatottságához vezet. Az akkumulált tőke másrészt lehetővé teszi beruházások időbeli siettetését is, ha a kölcsön kapott pénzt később, de a használati díj (= kamat) megfizetésével adom vissza. A kamat viszont a végtelen (exponenciális) növekedés alapját vagy látszatát adja, még több embert tesz tönkre, tovább fokozza a bankok tőkeakkumulációját és monopol jellegét. A kamatnyomás miatt a jóléti társadalomban – ahol mindenkinek mindene megvan – növelni kell az emberi

agyakra nehezedő reklám nyomását is, hogy olyasmit is megvegyenek az emberek, amire nincs szükségük, különben a beruházott összegek kamatát miből termeljük ki. Végül, ha az emberek elviselik is a reklámnyomást, hiszen cserébe mindenféle luxusdolgokat fogyaszthatnak, a Természet biztosan keresztbe tesz, mivel a kamatok okozta növekedés elvileg végtelen, míg a Föld biztosan véges. Fernando Magellán óta a Föld gömbölyű és véges, de közgazdasági értelemben még nem ismertük el ezt az igazságot.

A pénz-piac-kamat rendszer tehát hatékony növekedést indukál, ami nem jó, különösen, ha emiatt más tevékenységeket kénytelenek vagyunk elhanyagolni. A pénz, mint láttuk, a pozitív-negatív eredménytáblájú emberi játzmákat szabályozza, és ezek szerint fel is futtatja, miközben megdöbbentő módon elhanyagolunk **pozitív-pozitív** mérlegű játzmákat; ilyen a legtöbb közösségi játék, szórakozás, mindenkinek jólesik, nem is kell fizetni érte, de éppen ezért háttérbe szorul a pénzkeresés és pénzköltés taposómalmában. Hasonlóan nincs szabályozva az a helyzet, amikor a játzsma mindkét félnek pozitív, de az egyiknek kevésbé (pl. a szülők játéka gyerekekkel). Mivel ezzel sem lehet pénzt keresni, törlesztéseket fizetni, ezek is elhanyagolódnak.

Kicsit jobban megérthető az, hogy miért léteznek negatív-negatív eredményű játzsma. Tipikusan ilyenek a veszekedések, háborúk. De a háborúkat mindkét fél pozitív-negatív játzsmanak tekinti a maga részére, ti. úgy gondolja, hogy meg fogja nyerni, és akkor milyen sok jóhoz jut hozzá, ez megéri a befektetett energiát, amit a hadseregek felfegyverzése jelent. Azon persze elgondolkozhatnánk a katona-közgazdászok, hogy magával a fegyverrel semmilyen szükségletünk nem elégíthető ki, nem lehet a bombázókkal szántani-vetni, a fegyverekkel csak ölni lehet, tehát nehéz velük nyereséges játzsma létrehozni.

Mindenesetre már az a kutató is közgazdasági Nobel-díjat érdemelne, aki a pozitív-pozitív kölcsönhatásokat ugyanúgy felfuttatná, mint a kamatok a pénzt; talán addigra már háborús játékaikról is sikeresen beszoknánk. Most azonban térjünk rá a második pénz fogalmára és az ezáltal meghatározott közgazdasági rendszerre. Ez még akkor is fontos és nélkülözhetetlen volna, ha már csupacsupa jót tennék egymásnak.

A másik pénz

Itt nem a feketegazdaságban mozgó pénzekekről lesz szó, és nem is a Simonyi Gyula által a TAB-tanulmányban leírt második termelési rendszerről (ld. „Érted vagyok”, 1991/5–6. szám).

A másik pénz egyszerűen azoknak a szolgáltatásoknak a „díja”, amelyeket nem az ember nyújt az embernek, hanem a Természet nyújt az embernek. (Kinek fizessünk??) Láttuk, hogy a mai pénzrendszer azt fejezi ki, hogy valami véges, s így számszerűen leírható. A Természet még sokkal drasztikusabban és kézzelfoghatóbban véges, és még olyan kivételekkel sem kell számolnunk, mint az első pénz esetében (aranyosítás, infláció, kamat stb.). A Természet tényleg véges, vagy még pontosabban: egy év alatt minden természeti forrásból véges mennyiséget állít elő (napenergiából, tiszta vízből, tűzifából, frissen fosszilizálódott kőolajból, vasércből stb.). Nem is nagyon látunk olyan eszközöket, amelyek révén egy adott négyzetméterre több fény jutna, több csapadék esne, több érc válna ki. Az viszont rémisztó, hogy az emberi működés következtében a Természet megújulási képessége bizonyos területeken gyengülhet, pl. egy túlterhelt folyó kevésbé „emészt meg” a beléeresztett anyagokat, a savas eső (SO₂) rongja a fák CO₂-megkötő képességét, az elszennyezett talajra hiába hullt adott mennyiségű esővíz, nem használható fel ivóvízként stb.

Egyelőre azonban tétélezzük fel, hogy a Természet produktumai minden régióban állandó és ismert mennyiségűek, és így meghatározható az is, hogy a gazdaság a jelenlegi működési módjával a Természet megújuló képességének hány százalékát használja fel: Egy-két jelentéktelen százalékát? Vagy több mint 100 százalékot? Ez esetben keletkezik az ún. környezeti adósság, az utódoknak átadott környezet romlik, a készletek kimerülnek, a Természet (ön)fenntartó képessége csökken.

Ekkor kell létrehozni a második fajtájú pénzt. Ha már egymásnak euróval fizetünk szolgáltatásainkért, akkor legyen ennek az új pénznek a neve *glo-*

bó. A globó azt méri, azt mutatja meg, hogy a természeti erőforrásokból – az emberi munkától teljesen függetlenül – mennyit használunk fel. A globóval azt lehet megvásárolni, amit a Természet minden évben ingyen nyújt. Minden árcédulán két számnak kell szerepelnie, nem forint, fillér, ÁFÁ-val, ÁFA nélkül, hanem euró és globó, emberi és természeti érték. A globó nem adó, sőt adómentes, egyetlen célja, hogy a Természet használatát véges szinten tartsa, azon a szinten, amennyit a Természet az adott anyagból évente elő tud állítani. A globóhoz hasonlóan működik manapság néhány terméknel a bányajáradék, öntözővíz-használati díj, földadó, termékdíj stb.

gűnek kell maradnia. (Kivétel: ha Természet romlása vagy katasztrófák miatt a megújulóképeség csökken, ilyenkor kisebb mennyiséget lehet újra forgalomba hozni; vagy ha a csökkent megújulóképeség például a talaj trágyázása folytán helyreáll.)

A dolgok globó-árát a bennük lévő anyag és energia határozza meg. Az egyes nyersanyagok globó-árfolyamát (árarányát) viszont piacósítani kellene, vagyis az olaj, víz, fa, mész, kő árfolyama addig változna (növe), amíg az összefogyasztás az évente keletkező mennyiségre nem csökkenne. Tipikus globó-olcsó dolgok lennének a szolgáltatások (az emberi munkát persze meg kellene fizetni a munka-

bérünkből) és a mezőgazdasági termékek ott, ahol a föld eltartóképessége és a népeség hosszabb ideje egyensúlyban van (a kenyérben lévő munkáért valami kevesebbet kellene fizetni, mert a földadó megszűnne, de az ár mellé írt globó-szám sem lenne túl sok). Viszont elgondolni is nehéz,

A pénz kritikája

Helmut Creutz A pénzsindróma c. könyvében hat problémát, ellentmondást sorol fel a pénzzel kapcsolatban:

- 1) A pénz közintézmény – és ugyanakkor magántulajdon.
- 2) A megélhetéshez szükséges mennyiség fölötti pénz – tehát a gazdagság – könnyen és büntetlenül szférájkol:
  - a) A pénz gyarapítása, hamisítása büntetendő – a gazdasági körforgásból való kivonása viszont megengedett.
  - b) Átvételi kötelezettség van – továbbadási kötelezettség nincs.
- 3) A pénz különböző funkciói (pl. csereeszköz is, értékmegőrző eszköz is) zavarják egymást.
- 4) A pénz mértékegység, mégpedig a leggyakrabban használt – de értéke nem stabil (mint pl. a méterrúdé).
- 5) A kamat(os kamat) matematikai alapon önpusztító.

Ezekből a bevételekből azonban az állam vagy valamilyen élönmunkát fizet meg, vagy (mivel kis összegekről van szó) egyszerűen zsebre teszi. A rossz hírű kibocsátási jegyek (lásd keretes cikkünket) már hasonlóan működnek, de lehetővé teszik a kontinensek közötti vándorlást, pedig a megújuló erőforrások többnyire nem csoportosíthatók át, valamint a kibocsátási kvóták emberi megállapodásokon alapsznak, nem pedig a Föld tényleges állapotához igazodnak, azaz többet engednek meg a lehetségesnél

A globót az államnak kell rendelkezésünkre bocsátania, s abból minden árucikk vásárlásakor valamennyit elfogyasztunk, a végső gyűjtőhelyek pedig, pl. a bányák, az államnak elszámolnak a kitermelt anyagokkal és a begyűjtött globóval, amit az állam a következő évben azonos mennyiségben újra kioszt. Ez alapvetően a jegybank feladata. A globóból – „Természeténél” fogva – nem lehet egy évnél hosszabb tartalékot képezni, hitelezni (= a jövő évi megújulást az idén elfogyasztani), és végképp nem lehet kamatot képezni. *A rendes pénzzel az emberek, ha akarnak, játszhatnak tőzsdét, kamatot, inflációt, de a globóval nem.* Annak állandó mennyisé-

gűn milyen értéken stabilizálna a kőolaj globó-ára, hiszen a jelenlegi kitermelés 5 milliószorosa a keletkezés ütemének. A milliószorosára persze nem menne föl, hiszen az emberek vagy benzint vagy vizet vásárolhatnának a globóikból, és ha a benzin gyakorlatilag már megfizethetetlen (pár liter/év), és a közlekedés vagy a szomjazás között kell választani, akkor az emberek inkább a vizet választanák, amelynek az ára, ha van elegendő megújuló mennyiség, viszonylag alacsony maradna.

A dolgot nem lehet visszavezetni a hagyományos pénzrendszerre. Ezt a történelem bizonyítja. Ha egy erőforrásnak **csak a kitermelését** kell megfizetni, akkor azt rohamos ütemben el is fogják fogyasztani. Így tűntek el a mediterrán erdősegek, ezért apad a talajvízszint Pakisztánban (könnyebb kutatásni, mint esőt csinálni), így zárták be Magyarországon a mindenféle bányákat, miután gyakorlatilag kiürültek (réz, ezüst, szén, urán stb.). És így fog történni a Föld többi ún. ásványkincsével, amelyekről a földrajzórán tanultunk. Nem az a lényeges, hogy egy országnak mennyi ércfelére bukik a felszínre, amit eddig szerencsés adottságnak tekintettünk,

hanem az, hogy az adott „ásványkincsből” mennyi pótlódik évente. Ha ennél többet veszünk el, akkor matematikai bizonyossággal ki fog fogyni.

Marad még a kérdés: a kiosztható globó mennyisége és elosztása. Mivel egyéb elv még nem született, az ország globó-készletét alanyi jogon kellene mindenkinek kiosztani. Azt, amit eddig a Természet ingyenes adományának tekintettünk az ország egésze számára, azt ezután is csak együttesen használhatjuk fel, csak most már felelősségteljesebben, mivel fizetni kell érte. A globónak minden ország nemzeti valutájában lenne árfolyama, és kismértékű kereskedés is létrejöhet az országok között, ami azon alapszik, hogy minden árunál vagy szolgáltatásnál bizonyos mennyiségű nyersanyagot ki lehet váltani emberi munkával. Például, ha az USA-nak hagyományosan sok nyersanyagra van szüksége egy dolog előállításához, Kanadának pedig kevesebbre, akkor a kanadaiak globót adhatnak el nekik dollárért, vagy magát az árucikket. Persze ennek is vannak határai, mivel a nyersanyagokat nem lehet teljes mértékben szolgáltatással kiváltani, valamint az erőforrásokat, árukat sem lehet nagy távolságra szállítani, ha a közlekedés olajalapja megszűnik. Ez egyben azt is jelenti, hogy a nyersanyagok megszerzésének jogcíme nem a fegyver lenne (mint ma), hanem legfeljebb csak a munka, de az is csak korlátozott mértékben.

Az egyes országok a kibocsátási jegyek mintájára olyan össz-globó-mennyiséggel gazdálkodhatnának, amely arányos a helyben (max. 1000 km) megújuló erőforrások mennyiségével. Ez azt jelenti, hogy a vízben, fényben, fában szegényebb területek, ha nagy a népsűrűségük, (továbbra is) szegények lesznek. Ezen még a nagy

távolságú szállításokkal is csak enyhíteni lehet. A megoldást csak a helyi szaporulat szabályozása és a költözés szabadsága adhatja meg.

Hasonlóan kell átgondolni a **szennyvezetések megfizetését** is. Itt nem az áru anyag- és energiataralma a díj alapja, hanem egész életútja: hová kerül, mivé és mennyi idő alatt bomlik el. A bomlástermékek, hulladékok el-

ki (a fizetésén kívül) kapna **100 globót havonta**, amiből 1–20 globót el is költene egy-egy bevásárláskor; nagyobb mennyiségeket kellene letenni a közületi számlák rendezésekor vagy utazáskor. A takarékosági megfontolások egyik fő mozgatójává válna, hogy nemcsak a fizetésből, hanem a 100 globóból is ki kell jönni, ami nagy anyagtartalmú vagy szennyező árucikkek esetén lenne igen nehéz.

A kereskedőknek az áruk globótartalmát nem maguknak kellene kiszámolniuk, hiszen ők is csak a globók megfizetésével jutnak hozzá az árukhoz. A nagykereskedők és a gyártók is a hozójuk befolyt globókból fizetik meg a **nyersanyagokat** a kitermelőknek, ahonnan az visszakerülne az államhoz. Az árak globótartalmának egy részét viszont a **szennyezés** függvényében közvetlenül kellene az államkasszába befizetni, mint ma a termékdíj vagy az ÁFA-t. A környezetvédelmi beruházásokat nem ebből kellene finanszírozni, hanem a vállalkozók érdeke lenne, hogy a saját költségükön szervezzék meg a hulladékgazdálkodást, mert termékeik glo-

bó-árát csak így csökkenthetik, hogy az emberek jobban meg tudják vásárolni. A globók sorsa mindössze annyi, hogy miután decemberben mind visszaáramlott a kiindulási pontra, bezúzzák és más színben újranomtatják.

Ezzel az emberek Természetre gyakorolt hatását valóságúhően leképeztük. Pusztá tudományos igazságnak is tekinthetnénk mindezt, de az egész rendszer legfontosabb eredménye az, hogy legfeljebb annyit fogyaszthatunk vízből, fényből, anyagokból, amennyi egy év alatt környezetünk-

A kibocsátási kvóták

A kibocsátási kereskedelem lényege, hogy azon országok, amelyek vállalásuk mértékén túl csökkentik az üvegházgázok kibocsátását, a fennmaradó »forró levegőt« piacra dobhatják, eladva azt a vállalásaikat teljesíteni nem tudó – vagy nem akaró – országoknak. Az ilyen »piaci alapú« eszközök alkalmazásának legfőbb szószólója az Egyesült Államok, amelynek nyomásgyakorlása miatt bukott meg a hágai konferencia is. A Kiotói Éghajlatváltozási Jegyzőkönyv több olyan veszélyes lehetőséget, »kiskaput« tartalmaz, amelyek megvalósítása nemhogy az üvegházgázok mennyiségének vállalt csökkenését, hanem egyenesen jelentős növekedését idézné elő. Ebből a szempontból különösen veszélyes, hogy Oroszország, Ukrajna és Kazahsztán a tárgyalások folyamán elérte, hogy 10 %-kal az 1990-es szint fölé növelhesse kibocsátását, holott emissziójuk – gazdasági okokból – ténylegesen 45 %-kal az akkori szint alatt van.

Máris megalakultak azok a pénzügyi érdekcsoportok, amelyek ebből szeretnék busás haszonra szert tenni: a kibocsátási brókerek. A Mitsubishi kereskedőház egyenesen a kibocsátási spekulációra számít: arra, hogy olcsón vett kibocsátási jegyeket drága pénzen adhasson tovább. Emellett a Világbank is létrehozta a maga »Prototípus Szénalapját«, amely a fejlett országokból származó pénzek bevonásával hajt végre beruházásokat a Harmadik Világban, viszonzául »szénjegyeket« ad el a befektetőknek.

A környezetvédelmi és kereskedelmi egyezmények kapcsolata más veszélyeket is rejt magában: a szellemi tulajdonjogok védelméről szóló WTO-szabályok erősen hátráltatják a tiszta műszaki eljárások átadását a fejlődő országoknak. Egyrészt azt feltételezik, hogy a fejlődők számára gazdaságilag csak az ásványi tüzelőanyagok használata életképes. (Ugyanakkor Kínában a szén égetéséből eredő egészségkárosodás által okozott kár a becslések szerint a hazai össztermék 5 %-ával egyenlő.) Másodszer azt is feltételezik, hogy a növekvő energiatermelés végső fokon a szegényeknek is javára válik. Ennek az ellenkezője figyelhető meg: a világbanki kölcsönök pl. Nigériában és Csádban az olajkivitelt serkentő vezetékeket támogatták, másutt pedig a nehézipar számára termelnek energiát. Eközben a szegények továbbra is erdőirtáshoz folyamodnak tüzelőjük biztosítása érdekében.

Összességében azok a fejlett országok, amelyek ténylegesen teljesítik kötelezettségüket és csökkentik gázkibocsátásukat, a csökkentés költségei miatt versenyhátrányba kerülnek a fejlődő országok olcsóbb termékeivel szemben. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kibocsátás-kereskedelem ahelyett, hogy csökkentené, még növeli is a kibocsátásokat, mivel az alapul vett értékek mesterséges felfújására, és az ezzel kapcsolatos lobbizásra, korrupcióra serkent.

A GAIA Sajtószemle alapján

foglalják a környezetünket, a bomlási folyamatok pedig terhelik a Természet önmegújító és minket is éltető körforgását. A technológiai újításokkal, az elhasznált anyagok újrafeldolgozásával a hulladékképződés globóiban kifejezett költségei gyorsan és erőteljesen csökkennének – globálisan is.

Egy gyakorlati példával szeretném összefoglalni a kettős pénzügyi rendszer működését. Ha például a nemzetközi átvilágítás alapján Magyarország ökológiai potenciálja évi 12 milliárd globóval egyenértékű, akkor minden-

ben keletkezik, nem többet. Ez életmódunk komoly átalakításával jár, amit csak fizikai érdekeltségünk alapján lehet megvalósítani. Az egész semmivel sem bonyolultabb, mint a mai SZJA-, ÁFA-, vám- és illeték-visszagyűjtési rendszer.

Kétféle erkölcs

A kettős pénzrendszerhez hasonlóan „kétféle erkölcsre” is szükségünk van. Ez persze nem valamiféle meghasonlottságot jelent: „Nem szolgálhattok egyszerre két úrnak: Istennek és a mammonnak” (Mt 6, 24). A kétféle erkölcs egymásra épülő és egymástól elválaszthatatlan:

- az ember más embertársának tehet jót vagy rosszat, illetve
- az ember a Természettel is lehet helyes vagy helytelen erkölcsi viszonyban.

Az egyik erkölcs

Lényegében ezt tartalmazza a messiások és próféták tanítása, a parancsolatok, de még a BTK is. Hogyan viselkedjünk embertársunkkal, miként viszonyuljunk kölcsönösen egymáshoz azért, hogy így „kellemes” életet élhessünk e Földön. A reciprocitás alapelve: Szeresd embertársadat, mint önmagadat! Ha ezt megtartjuk, földi mennyországban, Isten Országában boldogan élhetünk, ha megszegjük, pokollá tesszük magunk körül a világot. Bölcs gondolkodók kitalálták, hogy ha nem lopjuk, nem csaljuk meg egymást folyton, nem törünk egymás életére, épségére, akkor rendben, nyugalomban, mosolyogva élhetünk – testvéri szeretetben egymással. Ez az örömhír pozitív tartalma. Ha viszont elvetjük vagy sokszor megszegjük e szabályokat, akkor földi pokolban, igazságtalan és gonosz körülmények között éldegélünk. De éldegélünk. **Mint a jelen mutatja.** Kivételesen talán az ördögi fegyverkezés nukleáris változata, a hidegháború,

amely ha „melegre fordul”, olyan mértékben károsítja a Bioszférát is, hogy magunk is kipusztulunk. Akkor nem éldegélünk tovább – bűneinkkel összezárva. De az már a másik erkölcszhöz tartozik, a Természet erkölcsstanához.

A másik erkölcs

Az egyetemes erkölcsnek ez a mindmáig alig gyakorolt része arról szól, hogy mit tesz az ember a Természettel. A Természettnek is vannak igen egyszerű törvényei, parancsai, melyeket korábban nem is nagyon állt módunkban megszegni: nem értük föl a bili fülét. Ha viszont megszegjük ezeket... Ilyen egyszerűekre gondolok, mint hogy:

- ne végy el többet, mint amennyi keletkezik;
- ne vágj ki minden fát;
- ne tekints minden más fajt ellenségnek;
- ne akarj növényevőből csúcsragadozóvá fejlődni;
- ne önts mérgező gázt oda, ahol te és a többi élőlény lélegezni akarnátok;
- ne csinálj monokultúrát a mezőből;
- ne viselkedj ostobábban nagy csoportban, mint egyénileg;
- ne pusztíts ki fajokat mind egy szálig;
- ne tervezz véges helyre korlátlan növekedést;
- ne foglald le az egész életteret magad számára;
- ne változtass meg olyan dolgot, amit nem ismersz – hátha megismervén nem is akarnád megváltoztatni;
- ne terheld a környezetet jobban, mint amit elbír!

Vagy pozitívan megfogalmazva: „Szeresd a Természetet, mint a saját fajodat, hogy hosszú életű lehess a Földön!” Ott tartottunk, hogy ha eze-

ket megszegjük, akkor ezért büntetés jár. A Természet büntetése pedig a halál. Furcsábbak itt az erkölcsi szabályok is. A halak nem kérdezik, hogy készakarva vagy gondatlanságból engedjük (mi vagy mások) a ciánt a Tiszába, az sem számít, hogyha valamit letaroltunk, kapzsiságból vagy égető szükségéből tettük-e. Csak az eredmény számít az Ítéleten, az ítélet pedig: élet vagy halál. Nem akarom bagatellizálni az első erkölcs büntetését, hogy mi a súlyosabb: a pokoli élet vagy a halál. Csak megállapítom, hogy a kövületek tanúsága szerint a Természet nem ismeri a „tartós szenvedés” büntetését. A hibák (!) büntetése: szenvedés **plusz** halál.

Daniel Quinn Izmael című könyvéből tanultam, hogy az élőlények 3 milliárd éve gyakorolják, amit gyakorolnak, betartják a Természet törvényeit, amit bizonyít, hogy léteznek, akik ma léteznek. Tehát ha azt keressük, hogy hogyan kell **élni** a Természetben, amikor fontossá válik számunkra, hogy **élni** akarunk, akkor az **élőket** kell megvizsgálnunk, nem pedig önmagunkat. Önmagunkat csak annyiban, hogy amit csinálunk, eltér-e attól, amit az élők milliárd évek óta élnek élnek. Ha életképes, életképű, amit csinálunk, akkor jutalmunk ugyanaz, mint az első erkölcs esetében: mennyország a Földön, és ökológiai béke.

Összefoglalva: Kétpénzüeknek és kétféle erkölcsűeknek kell lennünk. Nemcsak azzal kell törődnünk, hogy embertársainkkal legyünk méltányosak, annyit termeljünk nekik, mint ők nekünk, hanem hogy annyit fogyasztsunk együtt, mint amennyit a Természet ad, vagy legalábbis ne akadályozzuk Őt ebben. Így már közelebb jutunk ahhoz, hogy megvalósítsuk a Bokor Ökocsoport kettős jelszavát: „Békességteremtés ember és ember, békességteremtés ember és Természet között.”

Döry István

Mai Miatyánk

Mi Atyánk
akít számítottunk a mennybe –
bemocsokoltuk a nevedet.
Minden jószágoddal
visszaéltünk

Akaratodat
eltiportuk
Szeretetedet
becsméreltük

Az égben dicsőítettük
a földön azonban
megfojtunk Téged.

Kertyerünk penészes lesz,
mert tartozásunkba
belefulladtunk
és már csak adósofok
vannak a földön,
hiszen mindannyian
adósofokká váltunk

Nem csupán elbukunk
a kísértésben,
hanem nyíltan
és szégyentelenül
teryesztettük is.

A gonoszság így
fiataltalanna vált.

Vájon sikerül-e még
megváltanod minket?

Atyám,
ezért imádkozom!

Valószínűleg meg
akarod!

Amen.

Adelheid Cramer